

Lach of ik schiet

‘MILITAIRE GRAPPEN
HEBBEN EEN FUNCTIE,
ZOALS DEALEN MET
STRESS’

Zwarte humor, zelfspot en grove grappen; ze zijn niet weg te denken op de kazernes én in het veld. Een onderzoek moet uitwijzen wat humor voor militairen betekent.

BAM!

Militairen met peppi uitrusting die spannende dingen doen in een zonovergoten bos (wervingsfilmpje) versus een sippe pax in de modder met kapotte spullen (realiteit). Werken met de duurste en dodelijkste wapensystemen, maar een tosti-ijzer op de legering is te gevaarlijk. Het nieuwe uniform komt... volgend jaar dinsdag. Het militaire leven geeft genoeg aanleiding voor grappen. Lachen, maar het is veel meer dan dat, denken onderzoekers Tine Molendijk en Jori Kalkman van de Nederlandse Defensie Academie. Daarom start dit jaar een onderzoek naar militaire humor.

Extreem

Studies naar militairen zijn vrijwel altijd gericht op negatieve aspecten, constateert Tine. "Wij dragen daar zelf ook aan bij. Ik houd me bezig met *moral injury*, trauma, bij militairen. En Jori met hoe de krijgsmacht omgaat met crises en rampen. Ontzettend belangrijk maar we focussen daarmee wel erg op extremeiten. Zelfs als je getraumatiseerd bent, is dat niet het enige dat jouw identiteit vormt, je bent meer dan een patiënt of slachtoffer." Ook Jori miste de persoonlijke beleving

van de militair zelf. "Wat is nou belangrijk in het dagelijkse, militaire leven? In gesprekken met militairen kwamen wij continu humor tegen. Toch is daar nog bijna geen onderzoek naar gedaan. Daar willen we nu verandering in brengen."

Lompe eikel

"Humor is een lens waardoor je de wereld kunt bekijken", typeert Jori. "Vaak zit er een boodschap in grappen verscholen. Door humor te bestuderen, kom je meer te weten over hoe militairen naar zichzelf, de krijgsmacht en de wereld kijken." Tine: "Hoe bewegen mensen zich in een organisatie die aan de ene kant wordt gekenmerkt door dood en verderf, maar waar je nog geen tosti-ijzer op de kamer mag hebben vanwege brandveiligheidsregels? Dat ondergaan militairen niet zomaar, daar reageren ze op, met humor." Het onderzoek moet nog beginnen, maar in een voorstudie zochten de wetenschappers uit wat er al bekend is over militaire humor. 'Hard en direct' is het stereotype beeld, maar er valt veel meer te zeggen, weet Jori. "Militaire humor heeft allerlei functies, zoals dealen met stress, en kameraadschap. Als je die kent,

kan dat leiden tot meer begrip. Binnen de organisatie en daarbuiten." Want militaire humor is anders dan in de burgerwereld, weet Tine. "De online community *Paxen be like*, waar satire wordt gedeeld, levert een spanningsveld op voor de organisatie. Wat als er dingen naar buiten komen, hoe komen die over op de samenleving? Militairen die de dienst verlaten, voelen zich soms onbegrepen: 'Ik kan niks meer zeggen'. Militairen hebben grove bijnamen voor elkaar, hebben het over 'kadavers' in plaats van lichamen. Binnen de eenheid werkt dat verbindend, in een civiel bedrijf ben je dan ineens een 'lompe eikel'. Dat versterkt het stereotype beeld van de militair als hard en ongevoelig persoon. Terwijl je militaire humor beter kunt begrijpen als je die in de context plaatst. Welke betekenis geven militairen eraan? Humor speelt met taboes, dat maakt het gevoelig, maar ook interessant."

Een voorbeeld van humor met een functie, dat onderzoekers Tine en Jori kregen ingestuurd. Een cursist valt naar beneden tijdens het tokkelen van de klimtoren. de instructeur geeft hem een schop onder de kont. Later legt de instructeur uit dat hij zo handelde zodat de cursist geen moment kon nadenken over zijn angstige ervaring en meteen een tweede poging zou wagen die wel lukte.

Kom 🍎💀!🔥🌩️ mijn vijver uit, jij maakt mijn vissen bang!!!

'VAAK ZIT ER EEN BOODSCHAP IN GRAPPEN VERSCHOLEN'

Sterf Checklist

Overleden op het slagveld

Melden op hoofdkwartier

‘HUMOR IS EEN VEILIGE VORM VAN KRITIEK UITEN’

‘DE LIJM BINNEN EEN EENHEID’

EEN OEKRAÏENSE, VROUWELIJKE MILITAIR DOET EEN PIKACHU DANSJE TERWIJL OP DE ACHTERGROND GEWEERSCHOTEN KLINKEN.

Het TikTok-filmpje ging viral. Het is een voorbeeld van zwarte humor, zegt Tine. “Daarmee wordt de oorlog niet ontkend, zoals mensen soms denken, maar juist erkend en tegelijkertijd dragelijk gemaakt. Humor is voor militairen een manier om met stress om te gaan, *coping* . Zo’n filmpje is ook een reflectie op de absurditeit van de situatie. Hoe bizar het is dat je in die omstandigheden kunt vervelen en oprechte lol kunt hebben. Die galgenhumor kom je ook veel tegen bij andere hoog-impact-beroepen zoals brandweer, politie en ziekenhuispersoneel.”

‘ALS JE OVERLIJDT OP HET SLAGVELD, MOET JE JE BINNEN DRIE DAGEN MELDEN OP HET HOOFDKWARTIER.’

In *The good soldier Svejk*, een boek over de belevenissen van een Tsjechische militair tijdens de Eerste Wereldoorlog, wordt de draak gestoken met de bevelen van een generaal. Jori: “Humor is zo ook een veilige vorm van kritiek uiten. In dit geval op de bureaucratie en de hoge officieren die opdrachten uitdelen van achter het bureau. Militaire humor is van alle tijden en universeel.”

‘IK WAAG MIJN LEVEN AAN HET FRONT, MAAR EEN MCDONALD’S-MEDEWERKER VERDIENT MEER DAN IK.’

Het Instagram-account *Paxen be like* staat vol met memes waar de zelfspot vanaf druipet. Tine: “Jezelf voor lul zetten, ‘Waarom doen we dit eigenlijk?’ en jezelf objectiveren; over ‘kadavers’ praten bijvoorbeeld, is typisch militaire humor. Daar zit *coping* achter, maar ook kritiek, én het versterkt de onderlinge kameraadschap.”

Grappjes maken over de dood, burgers nukubu’s (nutteloze kutburgers) noemen, praten over je eigen lichaam als kadaver. Jori: “Het lijkt allemaal heftig en extreem maar het is juist een

understatement in een omgeving waar dood en geweld realiteit zijn. Humor kan voorkomen dat dingen hard binnen komen, het draagt bij aan de veerkracht van militairen.” Tine: “Die positieve kant willen we echt meenemen in het onderzoek. Natuurlijk is er een schaduwzijde. Grappen over vrouwen en homo’s kunnen tot uitsluiting of normvervaging leiden, kritiek kan cynisme worden. Humor is de lijm binnen een eenheid, het helpt bij verwerken, het vormt de militaire identiteit en cultuur, maar dit betekent onvermijdelijk ook een gevaar op pesten, discriminatie, afstomping en verbittering.”

LUCHTMACHERS SLAPEN OP HOTELBEDDEN MET ROZENBLADJES, LANDMACHERS LIGGEN OP HUN MATJE ONDER EEN PONCHO.

Andere krijgsmachtdelen zijn vaak het mikpunt van spot. Maar daar zit ook zelfspot in, ziet Tine. “Landmachers zeggen met de ‘hotel-grappen’ eigenlijk: wij zijn weer de lul, anderen hebben het beter begrepen.” *Joking up* komt ook veel voor. “In memoires van veteranen kom je allerlei grappen van soldaten tegen over hoge officieren die de dagelijkse realiteit niet snappen”, legt Jori uit. “Die grappen worden nu nog steeds gemaakt, over officieren die van de Koninklijke Militaire Academie (KMA) komen en dan nog moeten worden gevormd en opgeleid ‘want ze weten natuurlijk nog helemaal niks’.” Humor wordt dan ingezet als inwijdingsritueel, zegt Tine. “Een ‘verse’ wordt erop uit gestuurd om imaginaire voorwerpen, die niet bestaan, te zoeken. Er is, terecht, kritiek op ontgroeningen omdat ze over grenzen gaan. Tegelijkertijd zijn ze ervoor om je deel te laten maken van de club. Maar eerst moet je even voelen: ook al kom je van de KMA, ook al ben je leidinggevende, je bent er nog niet, je moet je plek kennen.”

Uitgelachen

De wetenschappers hadden verwacht uitgelachen te worden zodra ze met hun onderzoeksvoorstel op de proppen kwamen. Tine: “Mensen zullen wel

HUMIL

Het onderzoek naar militaire humor heeft als titel ‘HUMIL’, met een knipoog naar ‘HAMIL’ (het Handboek Militair), en start voor de zomer. De Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie zoekt nu naar een promovendus die het onderzoek gaat uitvoeren, onder begeleiding van Tine Molendijk en Jori Kalkman. Geïnteresseerden in deze positie kunnen de onderzoekers benaderen zodat ze een seintje krijgen als de vacature online komt. De onafhankelijke, vierjarige studie wordt mogelijk gemaakt door de subsidie ‘Meerjarig Onderzoek’ van het Nederlands Veteraneninstituut.

denken: ‘Geld naar onderzoek voor humor? Serieus?’ En grappen maken over prioriteiten enzo.” Maar niets bleek minder waar. De aankondiging op LinkedIn leverde onmiddellijk negenhonderd likes op. “Wetenschappelijke collega’s zijn geïnteresseerd, maar onze mailbox stroomde ook vol met grappen van militairen. Pagina’s als *Paxen be Like* bekijken, grappen ontvangen... en dat is dan gewoon werk!”

Grappen blijven hartstikke welkom, maar individuele militairen kunnen zich niet aanmelden voor het onderzoek, benadrukt Tine. “Dan krijg je geen representatief beeld. De promovendus gaat zelf, via een steekproef, militairen van alle krijgsmachtdelen benaderen en interviewen, en meelopen bij verschillende eenheden om nog meer te leren over militaire humor. Uitnodigingen van commandanten voor veldonderzoek ontvangen we graag. Daarnaast bestuderen we social media zoals *Paxen be Like*, internationale sites, en memoires van veteranen.” Maar verwacht geen hilarische uitkomsten waarschuwt Jori. “Wij gaan alles ‘kapot’ analyseren. En als je een grap gaat uitleggen, is ‘ie natuurlijk niet grappig meer...” ■